

DE ‘KAMPER SCHOOL’

Geschiedenis van een methode van structuuranalyse

Klaas Spronk

Inleiding

Willem van der Meer is een evenwichtig mens. Zowel in zijn privéleven als in zijn wetenschappelijke loopbaan laat hij zich niet snel van zijn stuk brengen. Eenzijdigheid is hem vreemd. Kenmerkend is zijn eerste wetenschappelijke artikel uit 1975 over de invloed van de moderne taal- en literatuurwetenschap op de exegese van de Bijbel.¹ Heel zorgvuldig geeft hij daarin eerst weer hoe inzichten van het Franse structuralisme worden toegepast op de analyse van Handelingen 10. Heel terughoudend geeft hij daarna een evaluatie, die hij aanduidt als ‘een enkele kanttekening’. Zijn belangrijkste punt daarbij is ‘dat men deze methode niet alleen zal kunnen gebruiken, maar dat er een aanvulling vanuit andere benaderingen zal moeten zijn’.² In zijn dissertatie, bijna vijftien jaar later, volgt hij dezelfde lijn.³ Hij pleit voor een combinatie van de synchrone en de diachrone benadering. Hij biedt daarbij zowel een analyse van de opbouw van het boek Joël als een reconstructie van het redactieproces. Bij zijn onderzoek naar de structuur van het boek Joël maakte hij gebruik van de methode zoals die in de jaren daarvoor was ontwikkeld binnen de Theologische Hogeschool Kampen. Eerder, in 1988, had hij die methode ook al toegepast in zijn bijdrage aan de mede door hem geredigeerde bundel die speciaal gewijd was aan deze vorm van structuuranalyse.⁴ En enkele jaren daarna deed hij het

¹ W. van der Meer, ‘Informatieve kanttekeningen bij een methode van exegese’, *GTT* 75 (1975), 193–206. Volgens n. 1 ‘Een kleine bijdrage als dankbare gelukwens bij de 65e verjaardag van prof. dr. J.L. Koole’, bij wie hij toen assistent was.

² Idem, 206.

³ W. van der Meer, *Oude woorden worden nieuw: De opbouw van het boek Joël*, Kampen 1989.

⁴ W. van der Meer, ‘Psalm 110: A Psalm of Rehabilitation?’, in: W. van der Meer & J.C. de Moor (eds), *The structural Analysis of Biblical and Canaanite Poetry* (SJT.s 74), Sheffield 1988, 207–234.

nog eens in een lezing voor het Oudtestamentisch Werkgezelschap.⁵ Blijkbaar zag hij er veel in en dat zal onder meer te maken hebben gehad met het feit dat in deze methode gezocht wordt naar een verantwoord evenwicht tussen de analyse van de vorm en de beschrijving van de inhoud.

In mijn bijdrage aan deze afscheidsbundel zal ik nader ingaan op de geschiedenis van deze methode en op de ontvangst daarvan in de wetenschappelijke wereld. Overigens is de naam 'Kamper school', zoals dat vaker gebeurt, waarschijnlijk bedacht door buitenstaanders. Wel is het zo dat in de genoemde bundel uit 1988 de methode nadrukkelijk werd verbonden met de 'Kampen School of Theology'.⁶ Dat zal de naamgeving zeker hebben beïnvloed.

De ontstaansgeschiedenis

Het begon allemaal met de wens van Pieter van der Lugt om zich te verdiepen in het onderzoek naar de eigen aard van de Bijbels-Hebreeuwse poëzie. Dat was in het midden van de jaren '70 van de vorige eeuw. Hij was wetenschappelijk assistent van Johannes de Moor. Die zag wel wat in het onderwerp, waaraan ook zijn leermeester aan de VU, Nico Ridderbos, bij zijn bestudering van de Psalmen al veel aandacht had besteed. Er was op dit gebied weinig overeenstemming tussen de geleerden. Veel verder dan dat de Hebreeuwse dichter werkte met parallelle versregels kwam men niet. Hoe het zat met kleinere of grotere eenheden, was niet duidelijk. Kende men een metrum? Werd er gewerkt met strofen? Van der Lugt kwam op basis van een uitgebreid overzicht van de geschiedenis van het onderzoek en aan de hand van de analyse van een groot aantal Psalmen tot het inzicht dat in de eerste plaats een regelmatige strofenbouw kenmerkend is. Elke Psalm kan worden ingedeeld in een aantal grotere eenheden (stanza's) die op hun beurt bestaan uit een aantal strofen. De aantallen versregels per strofe en strofen per stanza in een gedicht vertonen daarbij een evenwichtig patroon. De indeling van het gedicht is volgens hem met grote mate van objectiviteit vast te stellen door te letten op vaste vormen van markering zoals de vocaticus, de gebiedende wijs, bepaalde voegwoorden of bijwoorden. Ook een extra lange regel (een tricolon in plaats van de normale bicolon) kan een signaalfunctie hebben. Verder moet er in deze gelet worden op woordherhalingen en op parallelle woordparen en dan niet alleen binnen de versregel maar ook binnen grotere

⁵ W. van der Meer, 'Psalm 77,17-19: Hymnisch Fragment oder Aktualisierung?', *ETHL* 70 (1994), 105-111. Dit is de tekst van een lezing die hij in september 1991 gaf.

⁶ *The Structural Analysis*, vii.

eenheden. Uiteindelijk leidt dit dan tot een indeling in versregels, strofen en stanza's, waarbij deze formele structuur helpt om een goed zicht te krijgen op de gedachtegang van de dichter.

Het onderzoek van Van der Lugt kreeg zijn beslag in een lijvig proefschrift waarop hij in 1980 promoveerde.⁷ In de jaren daarna heeft hij zich op dezelfde manier bezig gehouden met het boek Job,⁸ om zich daarna weer op de Psalmen te werpen.⁹ Wat opvalt is dat hij gaandeweg meer aandacht geeft aan het getalsmatige aspect, mede onder invloed van het werk van Labuschagne.¹⁰ In vergelijking met zijn dissertatie komt hij in een aantal gevallen tot een andere indeling van de geanalyseerde Psalmen.

Nog voor de promotie van Van der Lugt had De Moor twee artikelen gepubliceerd over de eigen aard van de poëzie in het oude Israël.¹¹ Zoals hij in een voetnoot aangeeft, heeft hij veel te danken aan 'stimulating discussions' met Van der Lugt, maar gaat hij daarbij zijn eigen weg.¹² Het belangrijkste verschil

7 P. van der Lugt, *Strofische structuren in de Bijbels-Hebreeuwse poëzie: De geschiedenis van het onderzoek en een bijdrage tot de theorievorming omtrent de strofenbouw van de Psalmen*, Kampen 1980.

8 P. van der Lugt, 'Strophes and Stanzas in the Book of Job. A Historical Survey', in: Van der Meer, *The Structural Analysis*, 235-264; 'The Form and Function of the Refrains in Job 28', idem, 265-293; *Rhetorical Criticism & the Poetry of the Book of Job* (OTS 32), Leiden 1995; 'Stanza-Structure and Word-Repetition in Job 3-14', *JSOT* 40 (1988), 3-38; 'Job', in: J. Fokkelman & W. Weren (eds), *De Bijbel Literair*, Zoetermeer 2003, 333-355; 'Speech-cycles in the book of Job: a response to James E. Patrick', *VT* 56 (2006), 554-557.

9 P. van der Lugt, *Cantos and Strophes in Biblical Hebrew Poetry with Special Reference to the First Book of the Psalter* (OTS 53), Leiden 2006; *Cantos and strophes in biblical Hebrew poetry II: Psalms 42-89* (OTS 57), Leiden 2010; 'The mathematical center and its meaning in the Psalms', in: E. Zenger (ed.), *The Composition of the Book of Psalms* (BETHL 238), Leuven 2010, 643-651.

10 Van der Lugt, *Cantos and Strophes* I, 84-87; II, 6-8. Zie voor het werk van C.J. Labuschagne zijn (ook in het Engels vertaalde) boek *Vertellen met getallen. Functie en symboliek van getallen in de bijbelse oudheid*, Zoetermeer 1992, en zijn website www.labuschagne.nl, die o.a. een logotechnische analyse van alle Psalmen bevat.

11 J.C. de Moor, 'The Art of Versification in Ugarit and Israel I: The Rhythmical Structure', in: Y. Avishur & J. Blau (eds), *Studies in Bible and the Ancient Near East. Presented to S.E. Loewenstamm*, Jerusalem 1978, 119-139; 'The Art of Versification in Ugarit and Israel II: The Formal Structure', *UF* 10 (1978), 187-217. Twee jaar later voegde hij er nog een kort artikel aan toe: 'The Art of Versification in Ugarit and Israel III: Further Illustrations of the Principle of Expansion', *UF* 12 (1980), 311-315.

12 De Moor, *UF* 10, 187. Ook Van der Lugt verwijst naar die discussies. Die zullen soms pittig geweest zijn, getuige de opmerking die hij hierover aan het adres van zijn promotor maakt in het voorwoord van zijn proefschrift: 'Uw kritiek kwam soms dan ook hard aan. Ook hiervoor wil ik u echter bijzonder danken, want "zachte heelmeesters maken stinkende wonden". Dank voor uw altijd zakelijke kritiek.' (*Strofische structuren*, p. v).

lijkt te zijn, zoals door beiden in latere publicaties wordt aangeduid,¹³ dat Van der Lugt kiest voor een benadering van grote naar kleinere eenheden, terwijl De Moor meer ziet in de omgekeerde weg. In de genoemde artikelen uit 1978 blijkt dat uit het feit dat hij inzet met de bespreking van de voet als de kleinste eenheid van een Hebreeuws (en Ugaritisch) gedicht. Veel nadruk legt hij ook op het door hem waargenomen fenomeen van de mogelijkheid van de dichter om bepaalde eenheden uit te breiden of in te korten. Kenmerkend voor de Hebreeuwse dichtkunst is volgens hem de grote flexibiliteit. Juist op dit punt van de vraag in hoeverre de dichter de ruimte had om af te wijken van bepaalde vaste patronen lijkt er verschil van mening te bestaan tussen de promotor en zijn promovendus.

De Moor maakte op dit terrein school doordat hij vanaf 1980 zijn leerlingen op het college 'Hebreeuws voor gevorderden' vertrouwd maakte met de structurele analyse van Hebreeuwse poëzie aan de hand van een helder schema met tien stappen:

1. Voorlopige afgrenzing perikoop.
2. Vertaling en tekstkritiek.
3. Voorlopige indeling in verzen.
4. Voorlopige indeling in strofen of cantikels (stanza's) op grond van de inhoud.
5. Concorderen.
6. Strofe-signalering opsporen.
7. Verbindingen tussen verzen van dezelfde strofe.
8. Verbindingen tussen strofen.
9. Verbindingen tussen cantikels.
10. Definitieve vaststelling van de totale structuur op grond van een combinatie van de bovenstaande werkzaamheden, waarbij aan die structuur de voorkeur te geven is, die de minste contra-indicaties oplevert en die de meest regelmatige opbouw te zien geeft.¹⁴

¹³ Van der Lugt, *Rhetorical Criticism*, 34–35; M.C.A. Korpel & J.C. de Moor, *The Structure of Classical Hebrew Poetry: Isaiah 40–55* (OTS 41), Leiden 1998, 10, n. 39. Zie hierover ook de recensie door J.M. Oesch van Van Der Lugt, *Cantos and Strophes*, RBL (<http://www.bookreviews.org>), 02/2007.

¹⁴ Dit schema is in iets uitgebreider vorm ook weergegeven in Van der Meer, *The Structural Analysis*, VII–VIII.

In 1986 zette hij samen met zijn toenmalige assistente Marjo Korpel de theorie nog eens helder uiteen in een groot artikel over de grondbeginselen van de Hebreeuwse poëzie.¹⁵ Daarmee was het fundament gelegd voor de 'Kamper school'.

Leerlingen

Bijna al de promovendi van Johannes Moor maakten in meer of mindere mate gebruik van deze methode van structuuranalyse. Ik was zelf een van de eersten in dat rijtje. In mijn dissertatie uit 1986 pas ik de methode toe bij de analyse van een aantal poëtische teksten, waaronder de Psalmen 16, 49 en 73.¹⁶ Ook in latere publicaties heb ik er dankbaar gebruik van gemaakt, bijvoorbeeld als een manier om het Ugaritische verhaal van Kirtu te reconstrueren¹⁷ en met name bij de exegese van het boek Nahum. Op de 'Joint Meeting' van het Oudtestamentisch werkgezelschap en de Society for Old Testament Study in Kampen, in de zomer van 1994, hield ik een lezing over de structuuranalyse van dit profetische boek.¹⁸ Ik probeerde daarbij aan te tonen dat de Kamper methode de mogelijkheid biedt om niet te blijven steken in het dilemma van een synchrone of diachrone benadering. De eerder door Willem van der Meer bij de uitleg het boek Joël gebruikte benadering paste ik nu toe op het boek Nahum. Ik wilde laten zien dat door op heldere wijze alle structurerende elementen in kaart te brengen een duidelijk beargumenteerd en dus overtuigend voorstel gedaan kan worden over de manier waarop de dichter de tekst heeft vorm gegeven. Op basis van het door Van der Lugt en anderen gedane onderzoek naar de Psalmen is een evenwichtig in strofen en stanza's opgebouwd geheel het meest waarschijnlijk. Op sommige plaatsen blijkt de inderdaad geconstateerde regelmaat doorbroken. Dat kan soms uitgelegd worden als een signaal van de dichter. Het kan evenwel ook aanleiding zijn om te onderzoeken of de tekst wellicht bewerkt is of samengesteld uit andere delen. Soms biedt deze meer diachrone benadering een betere oplossing.

¹⁵ M.C.A. Korpel & J.C. de Moor, 'Fundamentals of Ugaritic and Hebrew Poetry', *UF* 18 (1986), 173–212; herdrukt in Van der Meer, *The Structural Analysis*, 1–61.

¹⁶ K. Spronk, *Beatific Afterlife in Ancient Israel and in the Ancient Near East* (AOAT 219), Neukirchen-Vluyn 1986, 213–219 (Jes 14), 297–299 (Jes 26:7–19), 315–320 (Ps 73), 327–332 (Ps 49), 334–335 (Ps 16).

¹⁷ K. Spronk, 'The Legend of Kirtu (KTU 1.14–16). A Study of the Structure and its Consequences for Interpretation', in: Van der Meer, *The Structural Analysis*, 62–82.

¹⁸ K. Spronk, 'Synchronic and Diachronic Approaches to the Book of Nahum', in: J.C. de Moor (ed.), *Synchronic or Diachronic? A Debate on Method in Old Testament Exegesis* (OTS 34), Leiden 1995, 159–186. Veel van de in deze bijdrage genoemde collega's, waaronder Willem van der Meer, zijn te zien op de in deze bundel opgenomen foto van de deelnemers aan de conferentie, posend op de binnenplaats van het gebouw van de Theologische Universiteit aan de Koornmarkt.

Ik kreeg bij mijn lezing niet de indruk dat ik de aanwezigen overtuigde. Blijkbaar waren de aangevoerde argumenten minder objectief en de daarop gebaseerde conclusies minder vanzelfsprekend dan ik veronderstelde. Sterker nog, bij nader inzien kwam ik ook zelf bij mijn werk aan het commentaar op Nahum op bepaalde punten weer tot een andere indeling.¹⁹ Datzelfde gebeurde bij een hernieuwde analyse van Psalm 49. Daarbij moest ik zelfs vaststellen dat er geen duidelijke indeling in strofen te vinden is.²⁰ Blijkbaar, zo stelde ik vast, zijn er ook uitzonderingen op de regel dat Hebreeuwse gedichten een evenwichtige opbouw in strofen vertonen.

In 1990 promoveerde William Koopmans bij De Moor op een studie over benadering van Jozua 24 als poëtisch proza.²¹ Al eerder had De Moor erop gewezen dat de elementen die volgens de analyse van de 'Kamper school' vorm bleken te geven aan Hebreeuwse poëzie ook een rol speelden bij de indeling van teksten die vanuit Westerse optiek doorgaans als proza worden beschouwd.²² Men zou dus van 'poëtisch proza' moeten spreken. Dat idee viel in vruchtbare aarde, ook buiten Kampen. In 1993 werd een verzamelbundel *Verse in Ancient Near Eastern Prose* gepubliceerd over dit onderwerp met daarin bijdragen van een indrukwekkend rijtje geleerden van uit alle hoeken van de wereld. Dat laatste gold ook voor de promovendi: op de Canadees Koopmans volgde in 1993 de Koreaan Jichan Kim, die op Kamper wijze de structuur van Rechters 13–16 analyseerde.²³ In het rijtje van promovendi kunnen vervolgens ook Paul Sanders met zijn dissertatie in 1996 over Deuteronomium 32²⁴ en Raymond de Hoop in 1998 over Genesis 49²⁵ worden genoemd. Andere leerlingen van De Moor leverden hun bijdrage aan de Kamper school niet in hun dissertatie maar in andere publicaties, zoals Hans Renkema in zijn commentaren op Klaagliederen²⁶

¹⁹ K. Spronk, *Nahum* (HCOT), Kampen 1997, 117, n.3.

²⁰ K. Spronk, 'Het raadsel van Psalm 49: Enkele opmerkingen over vorm en inhoud', *ACEBT* 18 (2000), 34–45; i.h.b. 35–36.

²¹ W.T. Koopmans, *Joshua 24 as Poetic Narrative* (JSOT.s 93), Sheffield 1993. Zie hierover ook mijn artikel 'The Structure of Josh. 23 and 24: An Evaluation of William Koopmans' Search for Poetic Prose', in: J.C. de Moor & W.G.E. Watson (eds), *Verse in Ancient Near Eastern Prose* (AOAT 42), Neukirchen-Vluyn 1993, 251–260; met daarop zijn reactie: W.T. Koopmans, 'Josh. 23 and 24 Again: A Response to Klaas Spronk', *op. cit.*, 261–263.

²² J.C. de Moor, 'The Poetry of the Book of Ruth, Part I', *Or* 53 (1984), 262–283; idem, Part II, *Or* 55 (1986), 16–46.

²³ J. Kim, *The Structure of the Samson Cycle*, Kampen 1993.

²⁴ P. Sanders, *The Provenance of Deuteronomy 32* (OTS 37), Leiden 1996.

²⁵ R. de Hoop, *Genesis 49 in its Literary and Historical Context* (OTS 39), Leiden 1998.

²⁶ J. Renkema, 'The Literary Structure of Lamentations', in: Van der Meer, *The Structural Analysis*, 321–496; *Klaagliederen* (COT), Kampen 1993; *Lamentations* (HCOT), Leuven 1998.

en Obadja.²⁷ In dit kader verdient ook het vele werk van Marjo Korpel,²⁸ deels samen met haar leermeester, vermelding.²⁹

In de loop der jaren kwam er steeds meer nadruk te liggen op de bestudering van de Masoretische accenten. Dat was al te zien in het proefschrift van Koopmans en is de laatste jaren met name door De Hoop verder uitgewerkt.³⁰ Ook aan andere paratekstuele elementen, met name de perikooopaanduidingen in oude Bijbelhandschriften, wordt steeds meer en ook heel systematisch aandacht besteed. Men spreekt nu van 'delimitation criticism' en er is een eigen tijdschrift in het leven geroepen: *Pericope: Scripture as Written and Read in Antiquity*.³¹ Deze toespitsing sluit goed aan bij de wens die vanaf het eerste begin een grote rol speelde, namelijk om de vaak moeizame discussie over de structuur van Bijbelse teksten verder te helpen door op systematische en controleerbare wijze te werken met harde feiten.

Ontvangst en evaluatie

Het begin van de 'Kamper school' als een methode van structuuranalyse ligt aan het eind van de jaren '70 van de vorige eeuw. Inmiddels zijn we meer dan dertig jaar verder. Als het gaat om discussies over de voordelen van de diachrone dan wel synchrone benadering van teksten uit de Bijbel kan men nog steeds treurig stemmende overzichten geven van tegengestelde meningen. De standpunten lijken zelfs te verharderen. Ook binnen de twee kampen zelf is er veel strijd over de vraag wat de beste methode is en blijven de verschillen in uitkomst vaak groot, of het nu gaat om de reconstructie van de ontstaansgeschiedenis of om de beschrijving van de structuur van een tekst.

²⁷ J. Renkema, 'The Literary Structure of Obadiah', *Pericope* 1 (2000), 230–276; *Obadja* (COT), Kampen 2000; *Obadiah* (HCOT), Leuven 2003.

²⁸ M.C.A. Korpel, 'The Poetic Structure of the Priestly Blessing', *JSOT* 45 (1989), 3–13; 'The Female Servant of the Lord in Isaiah 54', in: B. Becking & M. Dijkstra (eds), *On Reading Prophetic Texts*, Leiden 1996, 153–167; 'Metaphors in Isaiah 14', *VT* 46 (1996), 43–55; 'Structural Analysis as a Tool for Redaction Criticism: The Example of Isaiah 5 and 10.1–6', *JSOT* 69 (1996), 53–71; 'Introduction to the Series Pericope', *Pericope* 1 (2000), 1–50; *The Structure of the Book of Ruth* (Pericope 2), Assen 2001.

²⁹ Korpel & De Moor, 'Fundamentals' (zie n. 15); *The Structure of Classical Hebrew Poetry* (zie n. 13).

³⁰ R. de Hoop, "'Trichotomy' in Masoretic Accentuation in Comparison with the Delimitation of Units in Versions", *Pericope* 4 (2003), 33–60; 'Stress and Syntax; Music and Meaning: The Purpose and Function of the Masoretic Accentuation System', *JNSL* 34 (2008), 99–121.

³¹ Het eerste deel, onder redactie van Marjo Korpel en Josef Oesch, verscheen in 2000. Zie ook de website www.pericope.net.

Toch kan men stellen dat de ‘Kamper school’ een belangrijke bijdrage heeft geleverd en in bepaalde opzichten nog steeds levert aan een verbetering van de discussie. Er is ook vooruitgang geboekt. Dertig jaar geleden was het nog allerm minst gebruikelijk om uit te gaan van strofen in de Hebreeuwse poëzie. Tegenwoordig is dat heel anders. Men ziet het in de *Nieuwe Bijbelvertaling* van 2004. Vergelijkt men die met de NBG-vertaling uit 1951 dan valt op dat alle Psalmen volgens een duidelijk patroon in strofen zijn ingedeeld. In de *NBV Studiebijbel* wordt dit als volgt toegelicht: ‘Een strofe bestaat uit een verzameling van versregels, meestal vier tot zes. Deze ordening geeft structuur en ritme aan het gedicht. De tekst ontwikkelt zich van regel tot regel, en van strofe tot strofe. Wanneer we deze structuur volgen, ontdekken we zin en samenhang in de psalm, het lied of het gedicht.’³² Verantwoordelijk voor de indeling in strofen van de Psalmen in de NBV is Harm van Grol. In zijn dissertatie uit 1986 is hij voortdurend in gesprek met Van der Lugt en gaat hij in veel opzichten met hem mee. Hij schrijft over hem: ‘Van der Lugt heeft aannemelijk gemaakt dat de strofe en de stanza prosodische eenheden zijn die in de teksthierarchie volgen op het colon en de versregel. Op zijn analytische procedure en op details valt veel af te dingen (...), maar het resultaat staat buiten kijf.’³³ In ieder geval heeft Van der Lugt en met hem de ‘Kamper school’ dus indirect invloed gehad op de NBV. Hij is ook vermeld in het onlangs verschenen deel van de *Studiebijbel Oude Testament* over de Psalmen. In het excurs over de literaire aspecten van de Psalmen wordt hij genoemd als degene die veel aandacht heeft voor de grotere eenheden (strofe, cantikel en canto).³⁴ Deze manier van indelen wordt verder zonder aarzeling geaccepteerd.

Met waardering wordt in dit kader in de *Studiebijbel Oude Testament* ook gesproken over het werk van Jan Fokkelman. Als het gaat om de invloed op de strofenindeling van de Psalmen in de NBV is Fokkelman van mening dat negentiende van die indeling direct ontleend is aan zijn werk.³⁵ Arian Verheij, die meegewerkt heeft aan de NBV, is het daar niet mee eens,³⁶ al is het onmiskenbaar

³² NBV *Studiebijbel*, Heerenveen 2008, 850. Zie hierover ook *Werk in uitvoering* 2, Haarlem 2000, 172–173.

³³ H.W.M. van Grol, *De versbouw in het klassieke Hebreeuws. Fundamentele verkenningen, deel 1: Metriek*, Amsterdam 1986, 19. Zie ook zijn recensie van het boek van Van der Lugt: ‘De kunst van het lezen. Presentatie en bespreking van P. van der Lugt, *Strofische structuren in de bijbels-hebreeuwse poëzie*’, *Bijdragen* 42 (1981), 234–245.

³⁴ M.J. Paul, et al. (red.), *Bijbelcommentaar Psalmen 1* (Studiebijbel Oude Testament 7), Veenendaal 2010, 848.

³⁵ J.P. Fokkelman, *Het boek Job in vorm. Een literaire vertaling*, Amsterdam 2009, 36. Dat het boek Job niet in strofen is ingedeeld in de NBV is zijns inziens het gevolg van het feit dat zijn werk over Job 15–42 pas in 2004 werd gepubliceerd.

³⁶ A.J.Chr. Verheij, ‘Job in strofen’, *Interpretatie* 18/2 (maart 2010), 32.

dat in veel gevallen de indeling inderdaad overeenkomt. Maar dat kan ook geconstateerd worden bij de vergelijking met het werk van Van der Lugt. Interessanter dan de vraag naar de invloed op de NBV is de vraag hoe zich het werk van deze twee onderzoekers zich verhoudt tot elkaar.

Tussen 1998 en 2004 heeft Fokkelman diepgravende studies van de Hebreeuwse poëzie gepubliceerd, met name over Psalmen en Job.³⁷ Mede omdat hij ook regelmatig voor een breder publiek schrijft,³⁸ heeft dat veel aandacht getrokken. Zijn onderzoeksterrein komt overeen met dat van Van der Lugt, die dezelfde teksten op een vergelijkbare manier benadert. Er is ook contact geweest tussen beiden. In het voorwoord van zijn boek over Job uit 1995 bedankt Van der Lugt zijn collega 'for his warm interest in the progression of this study and for his critical remarks as to my methodological approach and many structural elements which characterize the analyses of the poems.'³⁹ Wanneer Fokkelman zich uitlaat over Van der Lugt en de 'Kamper school', dan overheerst de genoemde kritische toon. Hij heeft er vooral bezwaar tegen dat volgens deze methode al te veel verschillende elementen van taal en stijl kunnen fungeren als markering van een strofe of een stanza.⁴⁰ In zijn recente boek over Job is hij niet bepaald vleidend en noemt hij Van der Lugt 'een theoloog die de echte literatuurwetenschap nog niet halverwege tegemoet is gekomen en wiens indelingen ik vaak verwerp.'⁴¹ Hij voegt daar nog aan toe dat Van der Lugt zich ook nog inlaat met 'diachronische speculaties'. Hieruit blijkt een groot wantrouwen jegens theologen (wellicht speelt daarbij ook de associatie met de 'Kamper school' een rol) en de historisch-kritische exegese. Dat zou kunnen verklaren waarom hij zich zo afzet tegen Van der Lugt, die in zijn benadering van de teksten (bijvoorbeeld in de aandacht voor de kwantitatieve aspecten) veel dicht bij hem staat dan deze citaten doen vermoeden.

In dit kader is het ook goed om nog even stil te staan bij het feit dat er binnen de synchrone benadering zoveel verschil van mening over de juiste methode blijft en ook de uitkomsten van de structuuranalyses zo veel kunnen

37 J.P. Fokkelman, *Major Poems of the Hebrew Bible, at the Interface of Prosody and Structural Analysis*, Assen 1998–2004 (4 delen); *The Psalms in Form: The Hebrew Psalter in its Poetic Shape*, Leiderdorp 2002.

38 J.P. Fokkelman, *Dichtkunst in de bijbel*, Zoetermeer 2000; 'Psalmen', in: J.P. Fokkelman & W. Weren (eds), *De Bijbel literair*, Zoetermeer 2003, 311–331; *Het boek Job in vorm: Een literaire vertaling*, Amsterdam 2009.

39 Van der Lugt, *Rhetorical Criticism*, p. XIII.

40 Fokkelman, *Major Poems* 1, p. 23, n. 37; zie ook de reactie hierop bij Van der Lugt, *Cantos and Strophes*, 58, n. 83.

41 Fokkelman, *Het boek Job*, 35, n. 2.

verschillen. Het geeft aan dat de vormprincipes van de Hebreeuwse poëzie nog niet volledig ontrafeld zijn. In zo'n situatie is het verstandig om bepaalde veronderstelde beginselen niet al te strikt toe te passen. Niet alle onderzoekers zijn in deze even terughoudend. Vergelijkt men het werk van de 'Kamper school' met dat van Fokkelman, dan lijkt de eerste meer ruimte te laten voor eventuele, door westerse wetenschappers (nog) niet te verklaren afwijkingen van de verwachte patronen. Een verschil is ook dat de Kamper methode zo helder is van opzet dat deze is toe te passen door verschillende onderzoekers. Bij het werk van Fokkelman is dat veel minder het geval. Men kan onder de indruk komen van het resultaat van zijn analyses, maar men moet in veel gevallen ook vaststellen dat ze gebaseerd zijn op min of meer briljante vondsten, waarbij hij nogal eens samenhang ziet die onderzoekers tot dusverre was ontgaan. In zekere zin is hij onnavolgbaar.

Een belangrijke vraag bij de beoordeling van de Kamper methode is dus of de pretentie dat de analyse gebaseerd is op harde, objectieve feiten waar te maken is. Er zijn critici die daaraan twifelen. Dat ziet men ook bij de beoordeling van de dissertatie van Willem van der Meer. In zijn recensie merkt Becking op dat de criteria voor de uitgevoerde literair-kritische operatie uiteindelijk 'intuïtief' zijn.⁴² In zijn commentaar op Joël neemt Van Leeuwen dit over en spreekt over 'zijn nogal subjectieve indeling in zes canto's'.⁴³ Dat oordeel is wel makkelijk en snel geveld. Er wordt niet ingegaan op de uitvoerige argumentatie die Willem van der Meer geeft. Wie is er hier nu subjectief?

Internationaal is het werk van de 'Kamper school' over het algemeen welwillender ontvangen. Wat betreft de veronderstelling dat veel verhalen geanalyseerd kunnen worden als 'poëtisch proza' is de bijval over het algemeen niet zo groot.⁴⁴ Meer waardering is er steeds geweest voor de Kamper aanpak van de structuuranalyse van de Hebreeuwse poëzie. Om te beginnen moet hier de reactie van Wilfred Watson worden genoemd. Hij is een autoriteit op het gebied van de Hebreeuwse poëzie. In zijn naslagwerken hierover is een prominente plek ingeruimd voor het werk van De Moor en Van der Lugt.⁴⁵ Als een belang-

⁴² B.E.J.H. Becking, *NTT* 45 (1991), 140-141.

⁴³ C. van Leeuwen, *Joël* (POT), Nijkerk 1993, 15.

⁴⁴ Zie bijvoorbeeld de kritische, goed beargumenteerde recensie van de dissertatie van J. Kim door W. Groß, *Bib.* 76 (1995), 98-101.

⁴⁵ W.G.E. Watson, *Classical Hebrew Poetry: A Guide to its Techniques* (JSOT.S 26), Sheffield 1984 (2e druk 1986); *Traditional Techniques in Classical Hebrew Verse* (JSOT.S 170), Sheffield 1994. Hij verwijst daarbij slechts indirect naar de dissertatie van Van der Lugt omdat hij het Nederlands niet kan lezen.

rijk pluspunt van de Kamper methode te midden van alle andere noemt hij dat hier een poging wordt ondernomen om tot een alomvattende theorie te komen en niet te blijven steken in discussies over details.⁴⁶

Het ontbreekt aan de ruimte om hier nu verder in te gaan op de vele reacties die de gestage stroom aan publicaties uit de 'Kamper school' in de loop der jaren heeft opgeroepen. Over het algemeen is er waardering voor de vernieuwende aanpak en ontzag voor het vele verzette werk. Wat dat laatste betreft wordt echter ook nogal eens de vraag gesteld of dit wel in verhouding staat tot de relatief beperkte en niet altijd verrassende uitkomsten.

Opmerkelijk is dat de positieve belangstelling juist de laatste tijd weer toeneemt. Dat kan men afleiden uit het feit dat het door Willem van der Meer en Johannes de Moor geredigeerde boek *The Structural Analysis of Biblical and Canaanite Poetry* uit 1988 herdrukt is in 2009 en ook is opgenomen in een pakket literatuur over oude Hebreeuwse poëzie op het *Logos Bible Software* platform. De samensteller van dat digitale pakket is John Hobbins, die zich op zijn website heel positief uitlaat over de 'Kamper school' en de mensen die daarvan deel uitmaken.⁴⁷ Het laat nog maar weer eens zien dat het geen schande is om geassocieerd te worden met de 'Kamper school'. Waar de locatie Kampen als plaats van wetenschappelijke theologiebeoefening in de nevelen der geschiedenis dreigt te verdwijnen, zal de 'Kamper school' eraan bijdragen dat zijn naam niet al te snel verwaait.

⁴⁶ W.G.E. Watson, 'Problems and Solutions in Hebrew Verse: A Survey of Recent Work', *VT* 43 (1993), 372–384; i.h.b. 375, n. 27: 'important as a proposal of a large-scale hypothesis'. Zie verder ook zijn opmerkingen in 'Hebrew Poetry', in: A.D.H. Mayes (ed.), *Text in Context*, Oxford 2000, 253–285, i.h.b. 257; 'The Study of Hebrew Poetry: Past – Present – Future', in: J. Jarick (ed.), *Sacred Conjectures. The Context and Legacy of Robert Lowth and Jean Astruc*, New York 2007, 124–154, i.h.b. 132; en 'Unit Delimitation in the Old Testament: An Appraisal', in: M. Korpel, et al. (eds), *Method in Unit Delimitation* (Pericope 6), Leiden, 162–184.

⁴⁷ www.ancienthebrewpoetry.typepad.com; zie daar zijn 'An Annotated Bibliography of Research relevant to the Study of Ancient Hebrew Poetry'. Zie ook zijn artikel 'Regularities in Ancient Hebrew Verse: A New Descriptive Model', *ZAW* 119 (2007), 564–585.

